

Barbara Kowalewska, Wörterbuch der Ur- und Frühgeschichte Deutsch-Polnisch/Polnisch-Deutsch. Słownik terminologii prehistorycznej niemiecko-polski/polsko-niemiecki, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission, Band 53, Lexika und Fachwörterbücher, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2004, ss. 852.

Przygotowany przez Barbarę Kowalewską „Słownik terminologii prehistorycznej niemiecko-polski/polsko-niemiecki” jest najbardziej aktualnym i w chwili obecnej najpełniejszym zapisem używanego słownictwa archeologicznego w językach niemieckim i polskim w literaturze przedmiotu Europy Środkowej. Słownik powstał w ramach umowy zawartej pomiędzy Austriacką Akademią Nauk i Polską Akademią Nauk, jako projekt Komisji Prehistorycznej Austriackiej Akademii Nauk. Jest to owoc wieloletnich studiów fachowych tekstów, które ukazały się dotychczas w językach niemieckim i polskim. Przy pracy nad stworzeniem zawartości słownika autorka nie poprzestała tylko na wykorzystaniu istniejącej literatury, ale również konsultowała zestawienia tematyczne oraz poprawność tłumaczeń haseł ze specjalistami w Polsce i Austrii.

Słownik, który otrzymuje do ręki czytelnik, jest opracowaniem niezwykle potrzebnym i aktualnym. Pomimo powstania bowiem licznych dzieł leksykograficznych, słowniki fachowe należą do opracowań znacznie rzadziej się ukazujących. Podsta-

wowym tłumaczeniem haseł z zakresu prehistorii stosowanym przez badaczy polskich pozostawał słowniczek J. Kostrzewskiego z 1921 roku¹. Niemieccy archeolodzy mieli natomiast do dyspozycji dzieło autorstwa J. W. Niemanna z roku 1938². Są to słowniki, a w zasadzie słowniczkę, liczące maksymalnie do kilku tysięcy haseł, wśród których udział terminów fachowych jest stosunkowo skromny. Obydwa wymienione opracowania powstały ponad pół wieku temu, w okresie, gdy archeologia była nauką relatywnie „młoda”. Od ich ukazania się nastąpił ogromny przyrost literatury dotyczącej badań pre- i protohistorycznych w krajach Europy Środkowej, która w większości wydawana była, i nadal jest, głównie w językach niemieckim oraz polskim. Wynikiem dynamicznego rozwoju piśmiennictwa stał się, lawinowy wręcz,

¹ Kostrzewski J., *Słowniczek prehistoryczny niemiecko-polski*, Warszawa 1921.

² Niemann J. W., *Polnisch-deutsches Fachwörterbuch für die Vorgeschichte*, Breslau 1938.

przyrost zasobu pojęć stosowanych przez współczesnych archeologów środkowoeuropejskich. Spowodowało to, że bardzo szybko przydatność istniejących słowników fachowych uległa znacznemu ograniczeniu, a liczne pojęcia uległy dezaktualizacji.

Zapał badaczy w tworzeniu nowych kultur, przemożne dążenie do typologicznego usystematyzowania wszystkich przejawów ludzkiej działalności, doprowadziły do tego, że wielu archeologów stanęło przed koniecznością stosowania istniejącej terminologii w oryginalnej wersji językowej lub dokonywania tłumaczeń, nie zawsze wiernie oddających ich pierwotne znaczenie. Dlatego też palącym problemem stało się opracowanie nowego słownika, który zawierałby jak największy zbiór haseł z zakresu prehistorii.

Opracowanie Barbary Kowalewskiej to słownik niemiecko-polski/polsko-niemiecki, przeznaczony dla czytelnika posługującego się na co dzień jednym z tych dwóch języków i z racji tego każdy z rozdziałów składa się z części niemiecko-polskiej i części polsko-niemieckiej.

Budowa słownika sprawia, że jest on niezwykle przejrzysty dla przyszłych użytkowników. Wydzielić można w nim trzy zasadnicze elementy składowe: wstęp, zbiór haseł oraz zestawienie wybranej literatury.

W pierwszej części znajduje się przedmowa oraz wprowadzenie. To ostatnie zawiera typowe wskazówki dla użytkownika słownika (wraz ze skrótami i znakami objaśniającymi), podane w sposób bardzo zwięzły, a jednocześnie niezwykle komunikatywny.

Najobszerniejszą część, jak w każdym słowniku, stanowi zestawienie haseł. Wyrazy hasłowe z najważniejszych dziedzin pre- i protohistorii, archeologii ogólnej i metodologii, a także nauk pokrewnych umieszczone zostały w podstawowym tekście opracowania. To właśnie w tym rozdziale znajduje się *gros* z około 12000 haseł. Ponadto autorka, co uważam za zabieg bardzo trafny, zamieściła dodatkowo kilka indeksów:

kultur archeologicznych,
nazw etnicznych,
gatunków roślin,
gatunków zwierząt,
pojęć antropologicznych,

listę typów narzędzi dolno- i środkowopaleolitycznych,
listę typów narzędzi górnopaleolitycznych.

W indeksie wybranych kultur archeologicznych znaleźć można przede wszystkim nazwy wyodrębnionych kultur oraz grup kulturowych będących obecnie w użyciu. Rzadko z kolei pojawiają się archaizmy, które stosowane są dzisiaj jedynie przy okazji opracowań z zakresu historii archeologii. Brak jest niemal zupełnie „archaizmów niepoprawnych politycznie”, czyli nazw kultur tworzonych, w określonym czasie, od nazw własnych niektórych ludów (np. „kultura wandalaska” czy „kultura burgundzka”).

Na stronach indeksu wybranych nazw etnicznych pojawia się imponująca mozaika ludów, których związek z Europą Środkową byłby czasami trudny do udowodnienia. Bez wątpliwości natomiast nie powinno się znaleźć w tym indeksie hasło „Merowingowie”.

W kolejnych indeksach: gatunków roślin, zwierząt i pojęć antropologicznych, autorka wraz z niemieckimi i polskimi hasłami umieszcza stosowane powszechnie w naukach przyrodniczych i medycynie ich odpowiedniki w języku łacińskim.

Do tego miejsca zachowana jest w słowniku prezentacja dwujęzyczna, niemiecko-polska i następująca bezpośrednio po niej polsko-niemiecka. Konsekwentnie budowana struktura słownika ulega zmianie w indeksach zawierających listy typów narzędzi dolno- i środkowo- oraz górnopaleolitycznych, w których autorka podaje w zestawieniu nazwy w języku francuskim, a w dalszej kolejności ich niemieckie i polskie odpowiedniki. Pewne wątpliwości budzić może zasadność prezentacji typów narzędzi w dwóch osobnych listach, tym bardziej że do przedstawionych tłumaczeń terminów niemieckich i polskich posłużyły te same opracowania³.

Słownik zamyka zestawienie najważniejszej literatury fachowej w języku niemieckim oraz polskim, która posłużyła autorce do tworzenia zbioru haseł.

³ Ginter B., Kozłowski J. K., 1975 *Technika obróbki i typologii wyrobów kamiennych paleolitu i mezolitu*, Warszawa 1975; Müller-Beck H., *Zur Bezeichnung paläolithischer Artefakttypen*, „Alt-Thüringen”, T. 3 (1958), 140-200.

Opracowanie Barbary Kowalewskiej wychodzi naprzeciw oczekiwaniom wszystkich zajmujących się archeologią Europy Środkowej. Szczególnie w dobie licznych kontaktów i wspólnie prowadzonych projektów badawczych pojawienie się takiego słownika fachowego było niezmiernie potrzebne. Jak podkreśla sama autorka, ze względu na ogromny zakres literatury przedmiotu, zebrane hasła są wyborem najważniejszych i najczęściej stosowanych wyrażeń fachowych i chociaż niekiedy brak jednych a obecność innych może dziwić, „Słownik terminologii prehistorycznej niemiecko-

polski/polsko-niemiecki” jest dziełem o kapitalnym znaczeniu.

Leszek Żygadło

Adres Autora:

Dr Leszek Żygadło
Instytut Archeologii i Etnologii PAN
Oddział we Wrocławiu
ul. Więzienna 6
50-118 Wrocław